

Італо КАЛЬВІНО

ПЕРШИЙ ЗНАК У ВСЕСВІТІ

ІТАЛО КАЛЬВІНО (нар. 1923 р.) — відомий італійський письменник, визнаний майстер новели, для творчості якого характерні демократична спрямованість, гумор, що часом переростає в нищівну сатиру, елементи алєгорії і фантастики. В Радянському Союзі перекладено його повість «Барон на дереві» (1957) та чимало новел у різних збірниках.

Публіковані науково-фантастичні оповідання — із збірника «Космокомічне» («Le Cosmicomiche», 1965) та «Пам'ять світу» («La memoria del mondo», 1968).

*Розташоване на краю Молочного Шляху,
Сонце потребує 200 мільйонів років на те,
щоб зробити повний оберт навколо Галактики.*

— Авжеж, саме стільки часу й потрібно, не менше,— підтвердив старий *Кфвфк*.— Яюсь я навмисне залишив в одній точці космосу знак, щоб потім знайти його через двісті мільйонів років, коли ми вернемося сюди з наступним витком.

Ви запитуєте, який то був знак? На це не так легко відповісти: слово «знак» викликає у вашій уяві щось відмінне від чогось, а в даному разі ніякої відмінни не було; ви уявляєте, як цей знак окреслюють якимсь знаряддям або рукою, потім знаряддя або рука забирається, і знак готовий, але тоді ще не існувало не лише знарядь, а навіть рук,

зубів чи носів — усе це з'явилося на світі куди пізніше. За вашими уявленнями, не вимагає великої мороки і форма знака — хай хоч яка вона буде, достатньо, щоб знак правив за'знак, тобто, щоб він скидався на інші знаки або різнився від них. Та в тому-то й річ, що в ту пору я не мав перед собою приладу, з допомогою якого можна з'ясувати подібність або відмінність, не було зразка для наслідування, я навіть до пуття не знав, що собою становить мій знак: лінію, пряму там чи криву, точку, опуклу чи увігнуту поверхню. Просто мені заманулося зробити знак, точніше кажучи, вважати знаком те, що в мене вийде. А оскільки я мав намір поставити знак і змайстрував щось на його зразок саме в цій, а не в іншій точці космосу, в мене були всі підстави твердити, що я створив справжній знак.

А втім, треба сказати, що для знака, поставленого вперше у Всесвіті чи принаймні в околиці Молочного Шляху, він вийшов дуже вдалий. Чи був він, кажете, видимий? Отакої! А хто ж тоді мав очі, щоб дивитися? За тих часів нічого не можна було побачити, навіть питання подібне не виникало. Зате розпізнати його було легко, що правда, то правда: всі інші точки космосу зливалися в однорідну масу, а ця містила в собі знак.

Тим часом планети бігли собі далі по своїх орбітах, Сонячна система по своїй, і скоро знак залишився далеко позаду, відокремлений безкраїми космічними гонами. А я вже не міг думати про те, коли я натраплю на нього знов і як упізнаю його, і яка то буде радість після ста тисяч світлових років, пройдених крізь цей одноманітний простір, де не трапляється нічого знайомого, ну нічогісінько за сто століть, за тисячу тисячоліть, вернутися назад, аж глядь — він стоїть, на своєму місці, все той самий, хай і простий, але позначений моїм власним, так би мовити, фірмовим тавром.

Повитий шлейфом сузір'їв, планет і туманностей, поволі обертався круг себе Молочний Шлях і разом з іншими небесними тілами крутилося Сонце, тримаючись ближче до краю. І серед усієї цієї каруселі лише мій знак стояв нерухомо в безіменній точці, осторонь від усіх орбіт (ставлячи його, я висунувся за межі Галактики, щоб помістити свій знак якомога далі від круговерті світил), стояв, кажу, нерухомо в безіменній точці, що перестала бути безіменною від тієї миті, коли перетворилася на єдиний для всіх інших точок простору орієнтир.

Дні й ночі мій знак не йшов мені з думки; власне, думати про щось інше я й не міг; тобто, це був перший випадок, коли я дістав змогу думати про щось, бо раніше бракувало теми для роздумів, тобто бракувало предметів, здатних викликати роздуми. А з появою знака стало можливо думати про цей знак, тобто знак зробився тим предметом, що надавався до осмислення, отже — чимось осмисленим, символом самого себе.

Отож становище було таке: знак служив для позначення точки простору, але водночас показував, що в тій точці стоїть знак, і це важило куди більше, бо точок було багато, а знак один. До того ж то був не просто знак, а мій знак, оскільки я поставив тільки цей один знак і ніхто, крім мене, знаків не ставив. Він був наче ім'ям, назвою даної точки простору, а також моїм ім'ям, виставленим у тій точці простору, інакше кажучи, був єдиним ім'ям для всього, що вимагало якогось імені.

Розкручений обертанням Галактики, наш світ плив у безмежному космосі, а знак стояв собі там, де я лишив його позначати певну точку простору, стояв і водночас позначав мене, душею я був з ним, він жив у мені, він володів мною, він ставав між мною і всім, з чим мені доводилося стикатися. Чекаючи, поки повернуся до нього, я пробував утворити на його основі інші знаки або комбінації знаків — серії знаків однакових і протиставлення знаків різних. Проте відтоді, як я накреслив його, минули вже десятки й десятки тисяч тисячоліть (а втім, проти вічності, в якій обертався Молочний Шлях, це становило кілька се-

кунд), і саме тепер, коли в мене виникла потреба уявити його в усіх деталях (найменший сумнів щодо того, який він є, призводив до неможливості розпізнати його серед інших можливих знаків), я раптом усвідомив, що в загальних рисах я його уявляю, але дещо з моєї уваги вже випало, і як наслідок при спробі розчленити його на складові елементи, я більше не міг пригадати, як саме пов'язувалися між собою ті елементи. Я відчував потребу мати його перед собою, вивчати, аналізувати, але він був далеко, хоч я й не знав, наскільки далеко, адже я й поставив його з метою визначити час, за який можна до нього вернутися, а тому до самого повернення не міг знати, скільки це забере часу. А втім, тоді мене більше цікавило не навіщо, а в який спосіб я зробив його. Я заходився снувати гіпотези про те, як саме я зробив його, розвинув теорію, за якою виходило, що кожному знаку відповідає певна форма, пробував шляхом виключення відкидати всі неможливі варіанти знаків, щоб дійти до можливих, але всі ці уявні знаки тут-таки зникали, оскільки поруч не було мого першого знака для зіставлення. Так я міркував (тим часом як Галактика і далі поверталась на вакуумних перинах свого ложа, немов їй завдавали сверблячки всі оці розвогнені світила і випромінювані атоми), аж поки збагнув, що зрештою втратив навіть оте загальне уявлення про свій знак; одне слово, я геть забув, як мій знак виглядає, і вже не міг поновити його в пам'яті.

Чи дуже я побивався? Ні, мені було прикро за забудькуватість, але я не втратив надії. Хай там що, а я знав, що, мовчазний і непорушний, знак чекатиме мене там, де я його поставив. Повернувшись до нього, я знову підхоплю втрачену нитку своїх міркувань. На око, ми мали вже описати близько половини нашого галактичного витка. Терпіння, сказав я собі, друга половина подорожі завжди минає швидше. Треба тільки вірити, що знак існує і що рано чи пізно я знову пройду повз нього.

Дні летіли, надійшла пора, коли він мав бути десь зовсім близько. Від нетерплячки мене аж тіпало — знак міг з'явитися щохвилини. Ось він... Ні, отам... Порахую-но ще до ста... Невже його більше нема тут? А може, я проскочив мимо? Хоч би тобі якийсь натяк. Мій знак залишився десь позаду, далеко осторонь від орбіти, по якій рухалася наша система. Я не взяв до уваги пертурбацій, спричинюваних, особливо в ті часи, силами тяжіння, через що небесні тіла й системи виписували нерівні, зубчасті орбіти, схожі за своєю формою на квіти жоржини. Протягом сотні наступних тисячоліть я до запаморочення робив підрахунки: з'ясувалося, що орбіта нашої системи проходила в цій точці не кожного галактичного року, а лише кожного третього, тобто кожні шістьсот мільйонів сонячних років. Хто чекав двісті мільйонів років, може почекати й шістьсот; і я чекав; дорога була неблизька, але ж я мандрував не пішки, — осідлавши Галактику, я долав світлові роки, мчав повз планетарні й зоряні орбіти, мов у сідлі баского коня, чиї копита викреслюють іскри. Поступово мене почав огортати дедалі більший азарт; я вже уявляв себе лицарем, що вирушив у похід, сподіваючись здобути собі королівство і славу...

Роблю другий оберт, третій. Нарешті! Але що це? Я мимоволі скрикнув. У точці, що мала бути саме тією точкою, на місці мого знака красувалася якась безформна закарлючка, якась подряпина на тілі космосу з розверненими нерівними краями. Я втратив геть усе: знак, точку, свідчення того, що я — як творець цього знака, поставленого в цій точці, — це я. Без мого знака космос знов обернувся на похмуру запаморочливу прірву без початку й без кінця, де губилося все, в тому числі і я. (Тільки не пробуйте переконати мене, ніби для позначення точки в просторі не мало ваги, цілий чи знівечений був мій знак: сам факт знівечення означав заперечення знака, а отже, знак уже не міг виконувати свого призначення, тобто перестав служити для розрізнення однієї точки простору від усіх інших.)

Мене взяв розпач, і багато світлових років я носився без тям. Коли ж нарешті звів очі (бо за той час у нашому світі виник зір, а значить, і життя), коли я звів очі, то побачив таке, чого зроду не сподівався побачити. Я побачив знак, але не мій, а подібний до мого, можна сказати, його копію, тільки значно гіршу за оригінал. Цей знак був грубий, нековирний і з кумедною претензією — чиста пародія на все те, що мені хотілося зобразити своїм знаком, досконалу красу якого мені вдалося — за контрастом — пригадати лише тепер.

Хто мені утнув таку штуку? Я вже не знав, що й думати. Кінець кінцем один із тисячі здогадів привів мене до такого висновку: на якійсь планетній системі, що робить свій галактичний оберт попереду нас, є такий собі *Кзвгк* (ім'я йому дали згодом, коли прийшов час називати все), тип дуже лихий і заздрісний, який по-вандальському знівечив мій знак і безсоромно й незграбно спробував підмінити його своїм.

Ясно, що цей знак свідчив лише про безпорадні потуги *Кзвгк* наслідувати мій знак, до якого йому було далеко. Але в ту мить бажання не дати суперникові здолати себе виявилось в мені сильнішим за всі інші почуття: я вирішив тут-таки накреслити новий знак, щоб це був справжній знак, а не якась підробка, і щоб, побачивши його в космосі, *Кзвгк* луснув із заздрощів. Після створення мого першого знака минуло вже сімсот мільйонів років, і за весь цей час я більше не пробував робити знаків. Ось чому я взявся знову до діла з великою охотою. Але тепер умови були зовсім інші: як я вже згадував, світ почав являти собою досить завершений образ, і все наявне в ньому набирало конкретної форми, причому тоді здавалося, що цим формам судилося довге життя (враження помилкове: візьмімо, щоб не ходити далеко за прикладом, динозаврів), і тому на моєму новому знакові не могли не позначитися тодішні обставини, іншими словами, той стиль, якого почали набувати речі. Треба сказати, що я був дуже задоволений своїм новим знаком і перестав шкодувати за знівеченим першим.

Але уже в тому галактичному році мені стало зрозуміло, що форми, які панували доти у світі, тимчасові і що вони змінюватимуть одна одну. А разом з усвідомленням цього в мене виникла відраза до давніх образів, навіть згадувати про них не хотілося. І тут мене почала непокоїти думка про свій новий знак. Коли я ставив його, він здався мені гарним і оригінальним, цілком придатним до відведеної йому ролі, тепер же він поставав у моїй пам'яті як недоречний і претензійний, як символ застарілої системи речей. Коротше кажучи, я соромився свого знака, повз який віками проносилися світи, знака, що виставляв на посміх і себе, й мене, і мій недолугий розум, нездатний вирватися за межі скороминущого. Згадуючи тепер про нього (а згадував я постійно), я червонів від сорому, і це тривало не одну геологічну еру. Від того ж таки сорому я ховався в кратери вулканів, з досади вгризався в льодовики, що вкривали земні континенти. Я шалів від думки, що *Кзвгк* — а на орбіті обертання Молочного Шляху він завжди був попереду мене — побачить знак, перш ніж я встигну знищити його, і що той тип, аби висміяти й подразнити мене, навмисне розтикає свої грубі підробки по всіх куточках галактичної сфери.

Але цього разу складна небесна механіка діяла на руку мені. Мій знак сузір'ю *Кзвгк* не зустрівся, зате наша сонячна система потрапила точно в колію першої траєкторії, так що мені випала нагода знищити за собою всі сліди.

Тепер у космосі не залишилося жодного мого знака. Я міг би взятися до створення нового, але віднині я знав, що по знаках можна оцінити того, хто їх накреслює, а оскільки протягом галактичного року смаки й ідеї не раз і не два міняються, то оцінка чогось давнього залежить від того, що прийде йому на зміну. Іншими словами, я боявся, що знак, який сьогодні здасться мені чудовим, через двісті або шістсот мільйонів років виставить свого автора в невідомому світлі. Зате мій перший знак, на жаль, до невпізнання спотворений *Кзвгк*, з плином

часу не міг утратити своєї досконалості, бо він виник ще до утворення будь-яких форм і містив у собі елементи, не пов'язані з жодними формами, тобто він був знаком у чистому вигляді.

Робити знаки, відмінні від того першознаку, стало мені нецікаво; а першознак я геть чисто забув ще мільярди років тому. Отже, нездатний більше креслити справжні знаки, але прагнучи якось дошкулити *Кевгк*, я заходився майструвати фальшиві знаки, робити в космосі зарубки, дірки, плями, одне слово, всілякі штуки, що їх вважати знаками міг лише такий невіглас, як *Кевгк*. І щоразу *Кевгк* незмінно нівечив усе зроблене мною (як з'ясовував я при наступних обертах) із завзяттям, гідним кращого застосування. (А я умисне засюював простір фальшивими знаками, щоб визначити межі його тупості.)

Спостерігаючи виток за витком це нівечення (обертання Галактики відтоді стало для мене нудним і безцілним круїзом), я помітив цікаве явище: з плином галактичних років створені знаки мали тенденцію блякнути і на поверхню знову проступало те, що я колись там накреслив, тобто мій, так би мовити, фальшзнак. Це відкриття, замість засмутити, сповнило мене надією. Якщо блякнуть закреслення, зроблені *Кевгк*, то й те, що він начеркав колись у першій точці, має кінець кінцем зникнути, і мій першознак знов набере свого первісного вигляду!

Чекання знову наповнило мої дні змістом. Галактика перекидалася, мов омлет, який шквариться на гарячій сковороді, а в тому омлеті заодно шкварився і я від нетерплячки.

Та з плином галактичних років космос перестав бути одноманітним, голим і безбарвним обширом. Думка ставити знаки на шляху свого руху почала спадати вже не тільки мені й *Кевгк*, а й багатьом мешканцям, розкиданим на мільярдах планет інших сонячних систем. Тому мені раз у раз стали траплятися то один, то два, а то й цілий десяток знаків, прості двовимірні кривулі або тривимірні тверді тіла (приміром, багатогранники), і навіть дуже старанно окреслені геометричні тіла в чотирьох вимірах. Ось чому, повернувшись до місця, де колись був мій першознак, я виявив їх там аж три — спробуй-но розбери, котрий із них мій! Здається, оце він, ні, он той, та ні, в цього надто сучасний вигляд, а мій має бути найстародавніший з усіх знаків, тут не помітно моєї руки, зроду мені б не спало на думку зробити так..

Галактика мчала собі далі крізь простір, залишаючи позаду давні знаки й нові, а я ніяк не міг знайти свого.

Без усякого перебільшення можу сказати, що наступні галактичні роки були найгірші з усіх пережитих мною. Поки я вів пошуки, кількість знаків у космосі зростала; кожен, хто мав змогу, намагався якимсь чином залишити в ньому свій слід. З кожним обертом заповнювався своїми знаками і наш світ, аж поки наш світ і космічний простір стали здаватися віддзеркаленням один одного, обидва густо списані ієрогліфами й ідеограмами, з яких кожен і кожна могли бути знаком або не знаком: вапняний натік на базальті, нанесений вітром гребінь на бархані, візерунок вічок на павичевому пір'ї (життя серед знаків помалу привчило мене вважати знаками і ті незліченні речі, які раніше не позначали нічого; я обернув їх на знаки самих себе і долучив до знаків, виготовлених умисне для позначання чогось), кіптява від вогню на ребрі сланцевої скелі, чотириста двадцять сьома канелюра на пілястрі якогось мавзолею, смуги на телевізійному екрані під час магнітної бурі (до безлічі, власне, знаків додавалися знаки знаків, а також незліченні повторення знаків, бо кожне повторення знака було чимось відмінне від попереднього), погано віддрукований хвостик літери R у вечірньому випуску газети, одна з восьми тисяч тріщин у просмоленій стіні мельбурнських доків, статистичний графік, слід шини на асфальті, хромосома... Час від часу я здригаюся: «Це він!» — і на секунду мені здається, ніби я віднайшов свій знак, незалежно від того; привидівся він мені на Землі чи в космосі, оскільки завдяки знакам тепер утворилася одна просторова протяжність без окреслених меж.

У Всесвіті більше немає вмістилища і вміщуваного, нині він являє собою незмірну товщу нашарованих один на один і зліплених між собою знаків, що заповнюють увесь космічний простір,— суцільний дрібнесенький крап, густа сітка ліній, подряпин, опуклостей, насічок. Нині Всесвіт змережаний у всіх напрямках, у всіх своїх вимірах. Більше немає змоги встановити якусь віху: Галактика й далі обертається навколо себе, але мені вже ніколи не пощастить підрахувати оберти, будь-яка точка може бути відправною, будь-який знак посеред нагромадження інших знаків може бути моїм, і розпізнавати його вже немає ніякого сенсу, бо й так очевидно, що вільного від знаків Усесвіту не існує і, може, й не існувало ніколи.

ПОКИ СОНЦЕ СВІТИТЬ

Згідно з класифікацією Герцшпрунга-Рессела зірки, залежно від своєї величини, яскравості й кольору, проходять різні шляхи еволюції. Їхнє життя може бути або дуже коротке (для великих голубих зірок — лише кілька мільйонів років), або розвивається досить повільно (для жовтих — десяток мільярдів років, а найчервоніші і найменші, перш ніж зістарітись, буває, існують і трильйони років). Але для всіх настає момент, коли, спаливши весь наявний у них водень, вони розширюються й охолоджуються (перетворюючись у «червоних гігантів»), після чого в них починаються ланцюгові термоядерні реакції, що приводить їх до швидкої смерті. До настання такого моменту нашому Сонцю — жовтій, середньої потужності зірці, що горить уже чотири-п'ять мільярдів років,— ще дуже далеко.

— Якраз через бажання пожити спокійно дід мій і вирішив оселитися тут,— сказав Кфвфк,— коли після чергового вибуху супернової зірки його викинуло в космос разом з дружиною, синами, онуками і правнуками. В ту добу Сонце, кулясте, жовтеньке, саме почало згущувати свою масу на околиці Галактики, і воно відразу впало йому в око посеред круговерті інших зірок.

— Оберемо цього разу жовту,— сказав він дружині.— Жовті зірки змінюються повільніше. І може, з часом навколо неї утвориться планетна система.

Оселитися з усім сімейством на якійсь планеті, де є атмосфера, тваринне і рослинне життя, було давньою мрією полковника Еггга. Звичайно, не раніше, ніж він подасть у відставку, натомлений всіма цими нескінченними мандрями. В гущі розпеченої до білого жару матерії. Не те щоб мій дід страждав від спеки,— за довгі роки служби він чудово при звичаївся до високих температур,— але, доживши до певного віку, йому захотілося дати змогу своїм рідним потішитися помірним кліматом.

Проте моя бабуся відразу заперечила йому:

— А чому не оцю? Вона куди більша і здається мені надійнішою,— і показала рукою на голубого гіганта.

— Ти збожеволіла? Хіба не знаєш, що це таке — голуба зірка? Вони згорають занадто швидко. Ти й незчуєшся, як проминуть ці кілька мільйонів років, і нам знову доведеться переїжджати!

Але вдачу моєї бабусі Ггге ви знаєте. Літа досі її не беруть, та й

міркує вона, як дитина, завжди недоволена тим, що має, завжди ладна мандрувати хоч на край світу, жалібно до нових вражень. І бай-дуже, що основна робота під час цих покванних і нерозважних переїздів з одного небесного тіла на інше вічно падала на її плечі, особливо тоді, коли ми були маленькі.

— Таке враження, що іноді в неї вселяється біс, — жалівся дід Еггг нам, своїм онукам. — Просто, на місці несила їй усидіти. Ну що тут, у сонячній системі, питаю я, може не подобатися! Я цю саму Галактику зїздив уздовж і впоперек — життєвого досвіду мені не позичати. Але в жінки завжди своє на думці, вона ніколи не визнає мою правоту...

У полковника це був пунктик. Хоч він і домігся значних успіхів по службі, проте досі не досяг того, чого прагнув найдужче: почути нарешті, як дружина скаже:

«А й справді, Еггге, у тебе точний окомір. Я думала, це Сонце щербатої копійки не варте, а ти одразу збагнув, що воно найспокійніше серед зірок світило, з тих, які не піднесуть тобі несподіванок. Та й Землю ти вдало обрав для поселення, хоч вона тоді тільки утворювалася... Хай ця планета подекуди дика і негостинна, але тут можна вибрати дуже гарні місця для проживання. Як от у нас тепер — і дітям, є де гратися, та й школа недалеко...

Ось яких слів чекав і не міг дочекатися від дружини старий полковник, ось чого бракувало йому для повноти щастя.

Як же, діждешся! Зовсім навпаки, досить було їй почути про те, що десь є зоряна система з метеорними потоками, як вона знову бралася за своє:

— Мабуть, там життя куди цікавіше, ніж у нашому богом забутому кутку, де ніколи нічого не відбувається.

— А що б тобі хотілося побачити? — запитав Еггг, беручи всіх нас у свідки. — Ніби ми не мали нагоди переконатися, що по всіх усюдах відбувається те саме: водень перетворюється на гелій, потім починаються звичні процеси з берилієм і літієм, розпечена матерія злипається в згусток, згусток роздувається, як балон, і біліє на очах... Добре ще, якби можна було стояти, руки в боки, і милуватися цим видовищем! Так ні, треба весь час тягатися з клумаками і валізами, а тут ще діти скиглять, і в дочки кон'юнктивіт, а в зятя від жару розплавилися золоті зуби. За іронією долі, найбільше при цьому дістається саме їй, Ггге, — додав полковник, звертаючись до котрогось із нас. — На словах переїжджати легко, та коли доходить до діла...

В перші часи навіть старого Еггга (він розповідав нам про це не раз) Всесвіт дивував несподіванками: згущувалися газові хмари, ударились між собою атоми, матерія збивалася до купи, розбухала, аж поки не загоралась, і космос сповнювався розпеченими тілами всіх кольорів, неоднакового діаметру, різними за температурою, щільністю, манерою стискатись і розширяться, потім виникали оті ніким не передбачені ізотопи, чулися вибухи й тріскотіння, напиналися магнітні поля — одне слово, творилися чудеса. Зате нині... Досить йому тільки глянути — і все стає зрозуміло: яка це зірка, якого вона розряду, скільки важить, яке в неї паливо, притягує вона речовину чи викидає, а коли викидає, то на яку відстань, і скільки світлових років до сусідньої зірки.

Для нього космічний простір — це ніби плетиво колій на вузловій станції: точно визначена ширина колії і система стрілок, точно відомо, по якій вітці їхати туди або сюди, відомо й те, що заборонено бігти по шпалах, між рейками. Так само і щодо часу: весь рух розписаний за розкладом, який він знає напам'ять. Йому відома кожна зупинка, місця зниження швидкості, узгодженість та строк дії розкладів, подробиці зимового й літнього графіка. Найзаповітніше його бажання — це, вийшовши у відставку, спостерігати за впорядкованим і регулярним рухом транспорту, який мчить просторами Всесвіту (подібно до пен-

сіонерів, котрі щодня приходять на вокзали проваджати і зустрічати поїзди), і радіти, що йому більше не треба бігти куди очі дивляться, обвішаному багажем і дітьми.

Одне слово, місце тут ідеальне з усіх поглядів. За чотири мільярди років, відколи ми тут, ми встигли добре освоїтися, завести кілька знайомств: звичайно, ніхто, як правило, тут довго не затримується, одначе синьйора Ггге, жадібна до новизни, бачить у цьому лише перевагу. Нині в нас сусідами по сходовій площадці такі собі Квк'ї, дуже щирі люди: ми допомагаємо одне одному, гостюємо одне в одного.

— Навряд щоб на Магеллановій туманності,— казав Еггг своїй дружині,— ми знайшли таких приемних сусідів! — (Оскільки Ггге, охоча до переміни місць, ладна зібратися навіть на позагалактичні сузір'я).

Але спробуй вибити дур із голови вже немолодої людини: якщо полковник не зумів цього зробити за довге подружнє життя, то тепер і поготів. Ну от, будь ласка: Ггге почула, що сусіди ідуть у Терамо. Уродженці Аbruццо, Квк'ї щороку відвідують своїх батьків.

— Гай-гай,— мовить Ггге,— всі кудись їздять, і тільки ми сидимо сидьма на місці. А в мене теж іще мати жива, і я вже кілька мільярдів років не бачила її!

— Та це ж зовсім інша річ! — заперечує старий Еггг.

Моя прабабуся, скажу я вам, мешкає в туманності Андромеди. Яюсь, коли вона подорожувала з дочкою і зятем, якраз почалося формування того скупчення галактик, і супутники згубили одне одного: стара опинилася по один бік туманності, а дочка й зять — по другий.

(Ггге й досі винуватить у цьому полковника.

— Ти явно проявив неухважність,— твердить вона.

А він на те:

— Можна подумати, я не мав на руках іншого тягаря.

Полковник не хотів уточнювати, що його теща, жінка хоч і славна, але належить до людей, які в дорозі завдають страшної мороки, особливо під час якого-небудь стихійного лиха.)

Туманність Андромеди якраз над нашою головою, але на відстані двох мільйонів світлових років. Для Ггге світлові роки те саме, що блошині стрибки: вона ніяк не збагне, що простір — це тісто, що засмоктує нас, так само, як засмоктує час.

А то яюсь, бажаючи підбадьорити дружину, Еггг заявляє:

— Послухай, Ггге, не вічно ж нам тут стовбичити. Скільки вже років ми в цій системі? Чотири мільярди? Так от: знай, що половину відпущеного нам для перебування тут часу ми вже прожили. Не мине й п'яти мільярдів років, як Сонце збільшиться так, що поглине Меркурій, Венеру й Землю, і почнеться ряд катастроф, одна за одною, в запаморочливому темпі. Хтозна, куди нас кине вибухом. Отож краще втішайся тим коротким спокоєм, який нам ще лишається.

— Справді? — підхоплює вона з раптовим інтересом.— Тоді слід подбати про те, щоб не дати захопити себе зненацька. Почну відкладати найнеобхідніші й не дуже громіздкі речі, щоб забрати їх із собою, коли вибухне Сонце.

І перш ніж полковник устигає зупинити дружину, вона біжить передивлятися, скільки там на антресолях валіз і в якому вони стані, і чи замикаються в них замки.

Її надмірна передбачливість пояснювалася просто: після того як тебе вижбурне в космос, дуже нелегко буває позбирати речі, розкидані серед міжзоряного пилу.

— Навіщо такий поспіх? — вигукує дід.— У нас у запасі, я ж тобі казав, ще кілька мільярдів років!

— Воно то так, але багато треба й зробити, Еггге, і я не хочу відкладати все на останню мить. Наприклад, мені хочеться мати напхвату айвового варення на той випадок, коли ми зустрінемо мою сестру Ддде, вона страшенно любить айвового варення і, мабуть, уже давно не куштувала його, бідолашка.

— Твоя сестра Ддде? Це та, що мешкає на Сіріусі?

Численне сімейство моєї бабусі Ггге було розкидане мало не по всіх сузір'ях, і при кожному катаклізмі вона сподівалася зустріти когось із рідних. І не дарма: щоразу, коли полковник вилітав унаслідок зоряного вибуху в космос, він опинявся в оточенні шуряків і свояків, жіничиних кузин і кузенів.

Віднині її годі втримати: вона захопилася приготуваннями, й ні про що інше не думає, покинувши всі важливіші справи, оскільки «Сонце незабаром видихнеться». Чоловік її злий, як чорт: він так мріяв повтішатися заслуженим відпочинком, затишшям після цілої серії фей-ерверків, поки в небесних тиглях спокійно горить різноманітне паливо. Хотілося спокійно спостерігати за тим, як рівною, безперервною течією біжать віки, і на тобі — у самий розпал таких чудових канікул, синьйора Ггге починає його нервувати цими розкиданими на ліжках валізами, випотрошеними шкатулками, кинутими жужмом сорочками, і всі ці мільйони, мільярди, трильйони годин і днів, тижнів і місяців, якими можна було втішатися як нескінченною відпусткою, йому доведеться просидіти на чемоданах, як колись на службі, в чеканні на переїзд, і постійно пам'ятати про те, що все навколо нього невпинно змінюється, змінюється і самоповторюється, розпадається і знову складається — і так без кінця, — вся ця мозаїка протонів, електронів і нейтронів, ця юшка, яку треба безперервно мішати, щоб вона не охолола або не нагрілася, одне слово, відчувати, що дачний відпочинок на найзручнішій для життя планеті Сонячної Системи безнадійно зіпсований.

— Що не кажи, Егге, а як посуд добре запакувати, то можна прихопити з собою, не боячись, що поб'ється в дорозі...

— Та ні, Ггге, не вигадуй, він забере надто багато місця, а нам треба пакувати стільки речей...

Мимоволі доводилось і йому брати участь у лаштуванні до подорожі, перейматись нетерплячкою дружини, жити у вічній тривозі...

Я добре знаю, чого найпалкіше прагне тепер цей старий відставник, він не раз із усією прямою казав мені про свою найзаповітнішу мрію: раз і назавжди вирватися з цієї круговерті, хай собі зорі старіють і оновлюються, і знову старіють сто тисяч разів, і хай синьйора Ггге і всі його шуряки та своячки носяться навколо і цілуються, і гублять капелюшні картонки та парасольки, і знов їх знаходять, і знов гублять, а він щоб спокійно сидів на згустку розмеленої, розжованої і зведеної до пшику речовини... На білому карлику!

Старий Еггг не з тих, хто вміє тільки язиком молоти: ні, у нього вже є в голові чіткий план. Ви, звичайно, знаєте ці білі карлики, дуже компактні й інертні зорі, складені з розпечених до білого жару ядер матерії, сплюснених і стиснутих між собою? Спресовані з уламків елементів, вони й далі кружляють собі по своїх давніх орбітах, поступово холонуть і темнішають?

— Хай воно горить, Ггге, хай горить, — сміється Еггг, — хай розтринькує запаси електронів. Я почекаю тут, поки Сонце разом із своїми супутниками зменшиться до розмірів карликової зірки. Тоді я видовбаю між найтвердіших атомів ямку і підтримуватиму в ній вогонь, щоб з його допомогою забратись у глухий кут, тобто пристати до такого берега, звідки немає куди відпливати...

І він дивиться вгору так, ніби вже сидить на білому карлику і навколишні галактики з їхніми то запаленими, то погашеними вогнями, голубими, жовтими й червоними, з густими або рідкими хмарами куряви, вже не привід для суперечок із жінкою, а щось справді вічне й незмінне.

І все ж мені здається, що принаймні на початку свого перебування на цьому безлюдному й занедбаному світілі він і далі подумки сперечатиметься з Ггге. Відвикнути від цього буде йому нелегко. Я виразно уявляю, як він сам-один долає космічні гони, що вимірюються світловими роками, а проте не перестає сваритися з жінкою. Народження

зірок, розкручування галактичних спіралей, охолодження планет супроводжується зауваженнями «я ж казав тобі» або «ну, от маєш», жодна фаза еволюції, жоден вибух небесних катаклізмів не обходиться без вигуку: «Ага, тепер ти задоволена!» або «Ти тільки й знаєш товкти своє!», і, мабуть, для мого діда без їдких закидів на зразок «ти віриш у свою непогрішимість» або «ти, як завжди, пропускаєш усе повз вуха» історія Всесвіту не мала б ні сенсу, ні колориту. І якщо колись у майбутньому ця подружня пересварка урветься, наскільки сірішим, наскільки безбарвнішим стане Всесвіт!

*З італійської переклав
Анатоль ПЕРЕПАДЯ*